

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

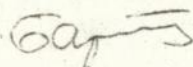
БАРНА МАРІЯ МИХАЙЛІВНА

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ
(1867—1939 рр.)

13. 00. 04. — професійна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ — 1996

00753851 (Т)

AB 35.747

Робота виконана в інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України

Науковий керівник -- доктор педагогічних наук, професор
Майборода Василь Каленикович

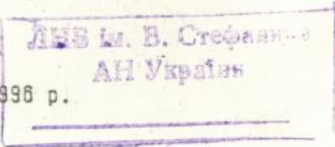
Офіційні опоненти -- доктор педагогічних наук, професор
Коваль Лариса Григорівна;
кандидат педагогічних наук, доцент
Крисък Степан Васильович

Провідна установа -- Харківський державний педагогічний
університет ім. Г.С.Сковороди

Захист відбудеться "3" липня 1936 року о 14 год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.01 в Інституті
педагогіки і психології професійної освіти АПН України за
адресою: 254060, м.Київ, вул. М.Берлінського, 9, 5-ий поверх,
зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту
педагогіки і психології професійної освіти АПН України
(254060, м.Київ, вул. М.Берлінського, 9).

Автореферат розіслано "1" липня 1936 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М.Цибульська

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

АКТУАЛЬНІСТЬ І СТУПІНЬ ДОСЛІДЖЕНОСТІ ТЕМИ. Суверенітет України багато в чому залежатиме від рівня професійної підготовки учительських кадрів, які забезпечуть розвиток і формування світогляду молоді. Від того, якими якостями володітиме вчитель, які педагогічні ідеї та концепції буде втілювати в життя, залежатиме політична, економічна, культурна свобода нації. Існуючий стан підготовки педагогічних працівників для різних навчальних закладів не повною мірою відповідає вимогам сьогодення. Тому розвиток національної педагогічної освіти, її реформування в нових соціально-економічних умовах.

Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") передбачає реформування педагогічної освіти, надаючи особливу увагу широкому використанню національної культури, сучасних досягнень науки, надбань світового педагогічного досвіду. Осмислення історичної правди, культурної спадщини минулого та діяльності національної еліти допоможе відновити втрачені культурні й освітні традиції.

Актуальність досліджуваної проблеми визначається і тим, що історія виникнення та розвитку педагогічної освіти у 1867-1939рр. спеціально не досліджувалась, що гальмує використання позитивного досвіду минулого для відродження і розвитку національної освіти.

Становлення педагогічної освіти в Галичині розкривають Л.Баїк, І.Богодист, М.Гриценко, В.Савинець, С.Чавдаров, Ф.Ястребов та інші. На жаль, однобокий підхід до історії питання не сприяв повноцінному відтворенню історичної правди.

За останні роки помітно зріс інтерес до вивчення системи шкільництва, вищої педагогічної освіти в Україні (М.Євтух,

В.Луговий, В.Майборода, Б.Ступарик, П.Хобзей), їх народознавчих аспектів (О.Вишневський, М.Стельмахович), шляхів оновлення змісту діяльності шкіл, педагогічних, професійно-технічних та інших закладів освіти (С.Гончаренко, Г.Дегтярьова, І.Зязюн, Є.Клос, С.Крисюк, Ю.Мальований, Н.Ничкало, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко). Проблеми історії вчительського руху в Західній Україні, галицьких класичних гімназій, висвітлення ідеї української національної школи в пресі, розвитку українського суспільного дошкільного виховання розкриваються в не так давно захищених дисертаціях (Д.Герцук, І.Курляк, С.Лаба, З.Нагачевська).

Здійснюючи аналіз процесу розвитку підготовки вчителів у суспільно-політичному, соціально-економічному, культурно-освітньому та професійно-педагогічному аспектах, ми враховували ідеї, думки, погляди тогочасних німецьких (И.Гербарта, Г.Кершенштайнера), польських (Б.Барановського, М.Барановського, И.Діетла, Г.Ровіда, К.Твардовського, К.Фальк'євича, Л.Фінкеля та ін.) й українських (С.Барана, І.Герасимовича, О.Ю.Дзеровича, В.Левицького, К.Левицького, В.Мудрого, С.Рудницького, С.Сірополка, І.Франка, Ю.Целевича, С.Шаха) та інших діячів науки, культури та освіти, в т.ч. й представників української діаспори (Т.Беднаржевої, Г.Васьковича, В.Вериги, В.Задорожного, М.Семчишина, О.Субтельного та ін).

Хронологічно дослідження охоплює 1867-1939 рр. Його нижня межа зумовлена виникненням першого фахового державного органу управління освітою в Галичині - Крайової шкільної ради, з участю якої була проведена реорганізація існуючих форм підготовки вчителів, що привела до створення учительських семінарій. Верхня межа визначається роком ліквідації Польської міжвоєнної держави, що привело до кардинальних

змін у підготовці вчителів.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ -- історія розвитку педагогічної освіти в Східній Галичині.

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ -- зміст і форми професійно-педагогічної підготовки вчителів у Східній Галичині та їх еволюція в 1867-1939рр.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ -- відтворити і проаналізувати історію виникнення та розвитку навчальних закладів, що здійснювали підготовку вчителів різного рівня кваліфікації, еволюції змісту їх діяльності, виявити тенденції в розвитку педагогічної освіти.

ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ:

-- проаналізувати вплив суспільно-політичних, соціально-економічних і культурно-освітніх факторів на виникнення та еволюцію форм підготовки вчителів у Східній Галичині;

-- визначити і обґрунтувати періоди та етапи розвитку мережі педагогічних навчальних закладів;

-- дослідити передумови виникнення українських приватних педагогічних навчальних закладів і показати роль громадських культурно-освітніх організацій регіону, окремих представників української інтелігенції в їх організації та функціонуванні;

-- розкрити зміст та дидактичну систему фахової підготовки вчителів у досліджуваній період ;

-- оцінити прогресивні надбання, які можуть бути використані у процесі реформування педагогічної освіти в Україні на сучасному етапі.

МЕТОДОЛОГІЧНУ ОСНОВУ дослідження становлять теорія наукового пізнання, принцип історизму, положення про єдність історичного й логічного, національного і загальнолюдського,

основні положення педагогічної теорії.

У процесі розв'язання поставлених завдань використано такі МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: хронологічний, діахронний (періодизації), історичний, проблемний і структурний у їх єдності, аналізу (в т.ч. цільовий аналіз навчальних планів, програм, підручників і навчальної документації закладів підготовки вчителів різного типу), синтезу, теоретичного узагальнення історичних фактів (в т.ч. із застосуванням так званої "ситуаційної логіки"), інтерв'ювання й анкетування вчителів, студентів вищих навчальних закладів та педучилищ західних областей України, систематизація та класифікація літератури, архівних джерел, педагогічної та суспільно-політичної преси тощо.

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ. У процесі дослідження проаналізовано біля 350 джерел, з них понад 170 іноземними мовами. Серед них -- урядові документи, законодавчі акти Австрії, Австро-Угорщини, Польщі й ЗУНР, статистичні звіти і збірники керівних органів освіти, учительських семінарій, фонди архівів західних областей України, Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника НАН України, бібліотеки Львівського державного університету ім.І.Франка, навчально-програмова документація.

НАУКОВА НОВИЗНА І ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ полягають в тому, що:

-- здійснено перше комплексне дослідження розвитку педагогічної освіти в Східній Галичині у 1867-1939 роках;

-- визначено науковообґрунтовані періоди та етапи розвитку форм і змісту професійно-педагогічної підготовки вчителів різного рівня кваліфікації;

-- розкрито зміст та дидактичну систему професійної підготовки майбутніх вчителів;

- проаналізовано законодавство уряду Західно-Української Народної Республіки щодо створення національної освіти;
- з'ясовано роль приватних навчальних закладів як основної форми національної педагогічної освіти в Східній Галичині;
- введено до наукового обігу нові документи, факти;
- виявлено й проаналізовано позитивний досвід організації діяльності різних типів педагогічних навчальних закладів і можливості його використання на сучасному етапі реформування педагогічної освіти України;

ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ полягає у розробці методичних рекомендацій для вчителів, керівників загальноосвітніх шкіл, студентів і викладачів педагогічних навчальних закладів з питань управління навчально-виховним процесом, контролю якості знань на основі використання історичного досвіду. Результати дослідження можуть бути використані (й частково вже використовуються) при укладанні навчальних планів та програм спецкурсів і спецсемінарів у навчальних закладах, при написанні посібників з історії педагогічної освіти, підручників з педагогіки, створенні методичних рекомендацій з організації й забезпечення належного рівня психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

ВІРОГІДНІСТЬ положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження, науковим підходом автора до аналізу фактів, подій, педагогічних теорій і явищ, використанням документальних даних, архівних документів та матеріалів, статистичних звітів, застосуванням методів дослідження, що відповідають меті, предмету і завданням роботи.

АПРОБАЦІЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ дослідження здійснювались у публікаціях автора, виступах на міжнародних

(Львів, 1994; Вінниця, 1995), всеукраїнських (Київ, 1992, 1993, 1994, 1996; Львів, 1995) науково-практичних конференціях, філософсько-культурологічних читаннях (Львів, 1996), VIII-х Твардовських читаннях (Львів, 1996), науковій конференції у Львівському обласному науково-методичному інституті освіти (1996р.), конференції, присвяченій 125-річчю Львівського педагогічного училища (Львів, 1996р.), шляхом читання лекцій для слухачів на курсах підвищення кваліфікації. Результати дослідження використовуються в Львівському державному університеті ім. І. Франка, Прикарпатському університеті, Дрогобицькому педагогічному інституті.

НА ЗАХИСТ ВІНОСЯТЬСЯ:

1. Визначення, наукове обґрунтування періодів та етапів розвитку мережі навчальних закладів підготовки вчителів та оцінка їх місця в еволюції педагогічної освіти.
2. Структура підготовки вчителя для народних та середніх шкіл в різних типах навчальних закладів.
3. Особливості дидактичної системи професійно-педагогічної теоретичної і практичної підготовки майбутніх вчителів у різних типах педагогічних навчальних закладів.
4. Висновки про доцільність часткового використання провідних ідей досвіду організації та розвитку педагогічної освіти Східної Галичини для підготовки педагогічних кадрів в Україні.

II. СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Дисертація складається з вступу двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури і додатків. Робота ілюстрована таблицями, діаграмами, ксерокопіями документів.

У першому розділі "Підготовка вчителів для навчальних

закладів Східної Галичини як соціально-педагогічна проблема" простежено витоки створення спеціальних форм підготовки вчителів, розглядається історія їх виникнення в 1772-1867рр. На прикладі препаратів, дяко-вчительського інституту, інституції вчителів-приватистів, ад'юнктів, аплікантів, курсів при вищих реальних школах розкриваються основні передумови становлення та розвитку системи педагогічної освіти в Східній Галичині. Шкільні реформи Марії Терезії та Йосифа II створили сприятливі умови для розвитку шкільництва, в т.ч. й педагогічної освіти, зумовили поширення західноєвропейських форм підготовки педагогічних кадрів для народних шкіл, що привело до створення, починаючи з 1775р., перших спеціальних вчительських підготовчих шкіл (препаратів) при кожній головній або нормальній школі. Простежено розвиток цієї форми навчання майбутніх вчителів впродовж майже 100 років, оцінено їх роль у розвитку педагогічної освіти Східної Галичини.

Зазначено, що в краї були створені інші форми підготовки педагогічних кадрів: дяко-вчительського інституту, спеціальних курсів при вищих реальних школах, інституції вчителів-приватистів, ад'юнктів, аплікантів, які (за винятком дяко-вчительського інституту), були формами, перенесеними на український ґрунт із Західної Європи, що сприяло входженню українців у загальноцивілізаційний європейський процес. Дяко-вчительський інститут був специфічним педагогічним навчальним закладом.

Ретроспективний аналіз стану підготовки вчителів для шкіл Східної Галичини у 1772-1867рр. дає підстави зробити висновок про те, що вже тоді було закладено фундамент педагогічної освіти, розроблено структуру підготовки вчителя.

У 60-их роках XIX ст. загострилися деякі внутрішні супе-

речності в австрійській державі, що привело до виникнення в 1867р. Австро-Угорської імперії, а з її утворенням - до змін у підходах щодо організації підготовки вчителів. У роботі розглядається еволюція педагогічних навчальних закладів у Східній Галичині впродовж трьох історичних періодів: за часів Австро-Угорщини, ЗУНР та Польщі.

Встановлено, що розвиток природничих наук, значне збільшення загальної кількості наукової інформації у всіх галузях знання, швидкий розвиток техніки поставили нові завдання щодо підготовки вчителя. З'явилися проекти реорганізації препаранд і вчительських курсів при вищих реальних школах в державні учительські семінарії, перша з яких була заснована у Львові в травні 1871р. З вересня 1871р. почали функціонувати ще чотири учительські семінарії: чоловічі - у Львові, Тернополі, Станіславові; жіноча - в Перемишлі. Були вони утворювальні з трирічним терміном навчання, який для жіночих семінарій продовжено до чотирьох років у 1874р., а для чоловічих - у 1891р. З 1921р. підготовка вчителів у семінаріях тривала п'ять років, змінювався й зміст освіти.

Робота учительських семінарій в Східній Галичині здійснювалася відповідно до "Статуту організаційного", затвердженого у 1874р. і змінюваного в 1886, 1890 та 1909рр. Його аналіз свідчить про достатньо кваліфікований підхід до розв'язання ряду організаційних питань, окремі з яких є актуальними й сьогодні: отримання вчительського "патенту" на основі складання кваліфікаційних іспитів після отримання свідоцтва зрілості про закінчення семінарії та обов'язкової задовільної дворічної стажувальної практики; забезпечення професійно-педагогічної практичної підготовки у спеціальних "школах вправ" при учительських семінаріях; формування навичок роботи з ма-

ленькими дітьми в "дитячих огородах"; "свідectво моральності". В дисертації представлено схему завершення навчання та здобуття кваліфікації вчителя в учительській семінарії.

У дослідженні розглядаються й аналізуються проблеми, пов'язані з мовою викладання. Наголошується, що в мовному питанні визначальною була державна політика. Так, за часів Польщі спостерігалася тенденція до скорочення державних українських та утравістичних учительських семінарій: на 1 січня 1923р. їх кількість складала 10 (8 - утравістичних, 2 - українські), а у 1935/36 н.р. залишилося лише 2 утравістичні (в роботі подано докладну статистику і географію розміщення державних та приватних семінарій).

У розділі представлено інформацію про роботу нової (тимчасової) форми підготовки вчителів - державних учительських курсів, які функціонували у Львові до початку 30-х років. В освітянських колах Польщі на порядку денному стояло питання організації вищих форм підготовки вчителів, що знайшло своє розв'язання у процесі заснування педагогій та педагогічних ліцеїв, діяльність яких законодавчо закріплював шкільний закон від 11 березня 1932р. під назвою "Новий устрій державного й приватного шкільництва в Польщі". Зазначено, що створення таких навчальних закладів реалізувало дві головні засади в підготовці вчителів: відокремлення загальноосвітньої підготовки від фахової; її здійснення на основі середньої освіти, тобто ширшій загальноосвітній базі, ніж у семінарії.

Значне місце відводиться розгляду організації діяльності приватних закладів підготовки українських національних педагогічних кадрів як єдиного можливого варіанту забезпечення українських шкіл належно підготовленими вчителями. Констатується, що організація навчально-виховного процесу в приватних

семінаріях здійснювалася відповідно до державних шкільних законів від 14 травня 1869р. та від 11 березня 1932р. З 1903р. активізувалася діяльність українських просвітніх товариств, окремих громадських діячів і педагогів у формуванні культурно-освітнього потенціалу краю. У 1906-1910 рр. Руським (з 1912р. Українським) педагогічним товариством та силами сестер Василянок були відкриті три приватні українські учительські семінарії (Яворів-1906р., Станіславів-1910р. та Коломия-1910р.). У 1921-1932рр. Їх число зросло до восьми, а у 1935-36рр. - залишилося лише шість.

Зазначається, що хоча формально українці мали рівні права на освіту, але через реально існуюче обмеження можливостей вступу до учительських семінарій, Львівського університету, перепони при влаштуванні на вчительську посаду та ін. вони не могли успішно розв'язувати проблему забезпечення шкіл кваліфікованими національними учительськими кадрами. Це було однією з причин загострення спротиву українців полонізаційній політиці польського уряду, утвердження системи приватної української національної педагогічної освіти, організації роботи приватного Українського університету у Львові.

У другому розділі "Розвиток професійної підготовки в педагогічних навчальних закладах Східної Галичини (1867-1939рр.)" викладений фактичний матеріал дозволяє констатувати, що в 1867-1939 роках у Східній Галичині існувала така система педагогічної освіти: до 1871р.- препаранди, курси при вищих реальних школах; з 1871р.- учительські семінарії (державні, приватні), доповняльні курси (ручних робіт, рільничі та ін.), державні учительські курси, фребелівські курси; з 1932р.- педагогія, педагогічні ліцеї, захоронкарські семінарії (підготовка вихователюк дошкільця). Законодавчо були ви-

значені форми підвищення фахового рівня вчителів: учительські конференції, педагогічні та інші освітянські товариства, віділові, вечірні, вакаційні курси, бібліотеки, часописи тощо.

Принципи організації діяльності учительських семінарій й інших форм підготовки і підвищення фахового рівня народних вчителів були визначені державними шкільними законами 1869 та 1932 років, а також окремими урядовими постановами 1871, 1874, 1886, 1891, 1907, 1919, 1922, 1924, 1928, 1937рр. Їх аналіз свідчить про те, що навчально-виховний процес в педагогічних навчальних закладах організовувався на основі використання здобутків європейської освіти і культури. Діюча в семінаріях дидактична система (навчальні плани і програми, підручники, правила прийому учнів та відбору викладацького складу, загальні методи навчання та навчально-методичне забезпечення, психолого-педагогічна та фахова підготовка) забезпечувала відповідний на той час рівень професійної підготовки вчителів для народних (початкових) шкіл.

Проведений нами аналіз навчальних планів, зокрема щодо співвідношення різних навчальних предметів (психолого-педагогічного, природничо-математичного, гуманітарного, мистецько-технічного та релігійного спрямування) дав змогу переконатися в тому, що всі ці навчальні плани є віддзеркаленням державної політики в галузі освіти, а також соціально-економічного стану держави. Зрозуміло, що розвиток промисловості, економіки у цей період зумовив необхідність зростання ролі точних наук. Політика поляків у краї, спрямована на зміцнення і розвиток їхньої спільноти, визначає обсяг і зміст гуманітарних предметів, в т.ч. мов (української та польської), утверджувала тим самим утравквістичний характер учительських семінарій. Наданням великого значення релігійно-моральному

вихованню молоді пояснюється особлива увага вивченню релігії.

Основу змісту педагогічної освіти міжвоєнної Польщі становили найновіші досягнення науки того часу, причому такі предмети, як "Життя дитини в середовищі і проблеми суспільного життя" (фактично своєрідний прообраз сучасної "екології людини"), соціологія, "психологічний портрет учня", логіка й методологія, а також застосування тестів інтелекту, створення шкільної психологічної служби й ін. залишились актуальними донині.

Особливою уваги заслуговує інтегрування окремих предметів у навчальних планах (фізики з хімією й мінералогією, ботаніки - з зоологією, анатомією і фізіологією, географії - з геологією та космографією). Такий підхід пояснювався прагненням укладачів навчальних планів зменшити загальну кількість годин та більш правильно їх застосовувати.

Аналіз навчальних планів і програм учительських семінарій свідчить і про те, що їх авторам доводилося враховувати ряд факторів, які породжували певні труднощі при їх конструванні. Один з них - різний рівень знань кандидатів, що вступали до семінарій (міські й сільські школи тощо), що спонукало до виділення часу для належної загальноосвітньої підготовки. Ще однією з причин недоліків програм їх автори вважали специфіку навчального закладу, а саме - необхідність забезпечувати в семінаріях одночасно загальноосвітню та фахову підготовку.

Аналіз професійно-педагогічної підготовки в учительських семінаріях впродовж усього періоду їх існування (1871- 1937 рр.) також вказує на те, що психолого-педагогічні предмети були основою формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх вчителів. Спостерігався розвиток

програм психолого-педагогічних та загальноосвітніх предметів, які тісно пов'язувалися з такими чинниками як: а) рівень фізичного і розумового розвитку молоді, яка поступала на навчання до семінарії; б) зміст навчання, на якому позначалися обов'язково культурологічні цінності, перш за все педагогічні; в) професорське "гроно", зокрема, викладачі педагогічних дисциплін. Існувала розумна кореляція у навчанні педагогічних предметів та обов'язкове використання результатів психолого-педагогічних спостережень за дітьми у школі вправ під час педагогічної практики та в позашкільний час, що спонукало до розвитку в молоді тих задатків і здібностей, від яких залежало формування особи вчителя.

Ознайомлення з різними підходами до організації педагогічної практики в учительських семінаріях у різні періоди підтверджує важливість практичної підготовки в отриманні кваліфікації вчителя, про що свідчать методичні рекомендації про організацію та проведення педагогічної практики під назвою "Кілька слів про практичну підготовку наших кандидатів" (1899р.), складені директором Тернопільської учительської семінарії В.Боберським, в яких висвітлено основні теоретичні засади такої підготовки і розроблено відповідні практичні рекомендації.

У підходах до організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах Східної Галичини, як і багатьох інших держав, у досліджуваний період переважали педагогічні ідеї Гербарта: "формальні ступені" навчання - "ясність", "асоціація", "система", "метод"; виховує навчання; принципи розвитку багатогранних інтересів учнів, врахування їх індивідуальних особливостей; засоби виховання дисципліни (управління дітьми), які досить виразно простежуються під час аналізу

навчальних програм, підручників та посібників. Крім того, ми відстежуємо в них і прояв культурно-суспільних стосунків та потреб держави у той історичний період, а також аналізуємо взаємозв'язок змісту педагогічних предметів з цілями і завданнями народної школи у різні періоди. В роботі аналізуємо тогочасні підручники з історії шкільництва (А.Ллчкієвич, "Шкільництво на підставі історичного розвитку та засад виховання відповідно до навчального плану учительських семінарій" (1872р.)), "Педагогіку" М. Барановського 1896 і 1902рр. видання, які були в числі основних посібників для психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів.

У 1880р. польською мовою був виданий підручник з педагогіки чеського філософа і педагога А.Лінднера (1828-1887) для учительських семінарій у перекладі В.Серединського, директора Краківської жіночої учительської семінарії - "Основи логіки і загальної дидактики". З перекладом цього підручника почалися публікації в галузі педагогіки, що сприяло виробленню наукових понять, а згодом і словників, оскільки в Австро-Угорщині на той час не було створено навіть поняттєвого апарату з педагогіки іншою, не німецькою мовою. У 1901р. вийшов підручник К.Твардовського "Засадничі поняття дидактики і логіки", а в 1905 р. - У видання "Дидактики, доповненої засадами логіки", написаної М. Барановським. Таким чином, учительські семінарії отримали ряд підручників з педагогіки, дидактики, логіки, написаних місцевими авторами і виданих польською мовою.

За часів Польщі значно зросли вимоги до навчальних підручників, які призначалися для вивчення психолого-педагогічних предметів. "Педагогічна психологія" Г.Ровіда, а також "Історія виховання", "Дії виховання" і "Джерела до

історії виховання" С.Кота, видані відповідно у 1924, 1926 і 1929 роках, висвітлюють розвиток педагогічних ідей та концепцій у перспективі часу.

У числі підручників для вивчення психолого-педагогічних предметів українською мовою слід назвати "Народную педагогію в пользу училищ и учителей сельских" (1857р.) О.Духновича (1803-1865), "Педагогіку руску або науку о воспитанні" (1891р.) о.І.Бартошевського, "Зарис логікі" та "Зарис психологіі" (1911р.) С.Балея, "Історію виховання і навчання" (1921р.) В.Левицького, "Науку виховання" (1922р.) О.Макарушки, "Педагогіку" (1937р.) Ю.Дзеровича та інших, які потребують окремих наукових досліджень і узагальнень для подальшого використання їх провідних ідей у практиці професійно-педагогічної підготовки студентів сучасних педагогічних навчальних закладів.

Описана в дисертації дидактична система фахової підготовки в учительських семінаріях і сьогодні багато в чому має право на існування, зберігає актуальність.

Аналіз шкільного закону від 11 березня 1932р. та інших законодавчих документів дає підставу зробити висновок, що польський уряд почав запроваджувати свою власну систему освіти, що базувалася на Концепції єдиної школи: початкова - середня - вища. Всі ступені і типи шкіл були організаційно пов'язані між собою: програми шкіл вищого ступеня базувалися на програмах шкіл нижчого ступеня; програми вищих педагогічних закладів - на програмах середніх загальноосвітніх і фахових шкіл і т.д.

Реформа учительських семінарій аж до їх повної ліквідації і створення педагогічних ліцеїв і педагогіч. програм яких відповідно базувалися на програмі чотирирічної загаль-

ноосвітньої гімназії і загальноосвітнього дворічного лицю, давали змогу ґрунтовніше підготувати молодь до вчительської професії, тому що професійна підготовка розпочиналася у більш зрілому віці.

Ознайомлення з правилами організації та проведення кваліфікаційних екзаменів на вчителів середніх шкіл і вчительських семінарій в Східній Галичині за різні роки (1870, 1884, 1897, 1911, 1922, 1924-1937 рр.) дає підставу зробити висновок, що ці правила зазнавали певних змін, перебуваючи у тісному взаємозв'язку з процесами, що відбувалися у Львівському університеті. Оскільки внутрішні зміни були відбитком суспільно-політичного, соціально-економічного та культурно-освітнього розвитку регіону у різні історичні періоди, то він знаходив своє відображення у змісті навчальних предметів. Визначальною при допуску кандидатів до здачі кваліфікаційного екзамену на вчителя середньої школи була оцінка знань з циклу філософсько-педагогічних предметів.

Питання організації та проведення кваліфікаційних екзаменів кандидатів на вчителів середніх шкіл регулювали "Нові приписи від 30 серпня 1897 року", а згодом - "Приписи від 15 червня 1911 р.", розроблені з участю К.Твардовського та видані ним. З 1911 р. для кандидатів на майбутніх вчителів був введений порядок з обов'язковими екзамен з філософії та педагогіки.

Вагомим внеском у становлення світського наукового характеру освіти стала діяльність так званої "львівської школи" Казимира Твардовського, відомої тепер в літературі, як "Львівсько-варшавська школа". Основною її проблематикою була наукова методологія, теорія пізнання, епістемологія, психологія та деякі інші галузі фундаментального знання, об'єднані

загальною назвою "наукової філософії".

До позитивних змін у розвитку змісту фахової підготовки слід віднести запровадження курсу "Історія освіти і шкільництва", який викладався з 1924/25 н.р.

У 1924-1930рр. дуже загострилися проблеми, пов'язані з використання української мови в урядових установах та освітніх закладах. Шкільна реформа С.Грабського (1924р.) привела до різкого зменшення українських навчальних закладів. У Львівському університеті були ліквідовані українські кафедри. Прийняті у цей період постанови Міністерства релігійних визнань та публічної освіти з питань організації та проведення екзаменів на право отримання кваліфікації вчителя для роботи у середніх школах та учительських семінаріях були спрямовані на полонізацію майбутніх вчителів.

У 1930/31 н.р. в університеті нарешті був організований спеціальний педагогічний курс, де майбутні вчителі обов'язково вивчали логіку, загальну та експериментальну психологію, історію філософії та інші філософські науки, передбачені програмою загальної філософської підготовки.

Створення в 1932/33 н.р. окремої кафедри історії освіти і шкільництва, а в 1933/34 н.р. і кафедр педагогіки та психології свідчило про поглиблення змісту викладання цих наук.

Структура отримання кваліфікації вчителя середньої школи, наведена в роботі, становить певний науковий та практичний інтерес у нинішніх умовах.

Результати нашого історико-педагогічного дослідження дають можливість зробити наступні висновки:

1. Еволюція педагогічної освіти в Східній Галичині (1867-1939рр.) зумовлювалась насамперед процесами державотворення та характером "соціального замовлення" на освіту з боку

держави, а також соціально-економічними та національно-культурними факторами.

2. Основними тенденціями розвитку системи педагогічної освіти в Східній Галичині були: загострення боротьби за створення українських педагогічних навчальних закладів; рівневе піднесення системи підготовки вчителів для народних (вселядних) і середніх шкіл та учительських семінарій.

3. На основі узагальнення результатів дослідження мережі навчальних закладів підготовки вчителів у Східній Галичині визначено такі етапи її розвитку:

ПЕРІОД ПЕРШИЙ (1867-1918рр.)

1867-1871рр. - відбувалися пошуки організаційних форм, змісту і шляхів розвитку педагогічної освіти, створення учительських семінарій.

1871-1903рр. - формування і розвиток державних польських та утравістичних учительських семінарій; заснування "фреблівок"; зародження приватних учительських семінарій; початок організаційної розбудови вчительського руху за створення національної української педагогічної освіти.

1903-1918рр. - розвиток мережі державних та приватних учительських семінарій; реорганізація у 1903р. чоловічих семінарій і поділ їх на два типи відповідно до двох типів народних шкіл; пошуки шляхів реформування учительських семінарій.

ПЕРІОД ДРУГИЙ (1918-1919рр.)

1918-1919рр. - українізація педагогічної освіти в ЗУНР; удержавлення приватних навчальних закладів; законодавче визнання української мови як мови викладання й внутрішнього діловодства; спрощення правил вступу до учительських семінарій; визнання школи державною інституцією, а вчителів - державними службовцями тощо.

ПЕРІОД ТРЕТІЙ (1919-1939рр.)

1919-1921рр. - прийняття "Декрету про підготовку вчителів вселядних шкіл у Польській державі" в лютого 1919р., здійснення курсу на полонізацію освіти краю.

1921-1932рр. - посилення дії законів польської держави в Східній Галичині; запровадження у 1921 і 1926рр.

нових навчальних планів, програм; активна робота над законопроектом про реформування освіти; розширення мережі приватних учительських семінарій; створення річних державних учительських курсів на базі середньої школи.

1932-1939рр. - реформування педагогічної освіти; поступова ліквідація учительських семінарій; створення дворічних педагогій та трирічних педагогічних ліцеїв; утвердження єдиної польської уніфікованої системи педагогічної освіти.

У підготовці вчителів вищої кваліфікації нами визначено такі етапи розвитку:

1867-1869рр. - перехідний, напрямлений на дегерманізацію Львівського університету.

1869-1895рр. - удосконалення філософсько-педагогічної підготовки (продовження терміну навчання на філософському факультеті з 3-х до 4-х років навчання, запровадження річної стажувальної практики перед видачею кваліфікаційного свідоцтва).

1895-1924рр. - створення К.Твардовським філософської школи, поглиблення філософсько-педагогічної підготовки студентів. Посилення полонізації української молоді, бойкотування нею польських високих шкіл, заснування Українського таємного університету (1921-1925рр.).

1924-1930рр. - розділення філософського факультету на гуманістичний та математично-природничий (1924р.), запровадження курсу "Історія освіти і шкільництва" (1924/25 н. р.),

підготовка до створення окремої кафедри педагогіки.

1930-1939рр. - розроблені заходи для кращого забезпечення фахової підготовки вчителів середніх шкіл (організація у 1930/31 н.р. спеціального педагогічного курсу, створення окремих кафедр історії освіти і шкільництва (1932/33 н.р.) та педагогіки і психології (1933/34 н.р.).

4. Створення різних освітньо-шкільних, професійних товариств та об'єднань, діяльність окремих прогресивних галицьких культурних діячів і педагогів сприяли піднесенню ідеї української національної педагогічної освіти, забезпечували організацію та нормальне функціонування приватних і державних учительських семінарій та "захоронок", привели до відкриття в 1921р. приватного Українського таємного університету у Львові. Їхня діяльність ставала осередком національного життя за умов асиміляційної політики уряду. Імена багатьох культурних і освітніх діячів Східної Галичини повинні бути об'єктивно оцінені й посісти відповідне місце в історії педагогічної освіти України (С.Балея, М.Галуцинського, М.Кордуби, С.Краснопери, І.Поляги, П.Сосенка, І.Филипчика, В.Шурата та ін.).

5. Історія виникнення та розвитку педагогічної освіти в Східній Галичині становить певний інтерес для розв'язання сучасних проблем українського шкільництва, підготовки кваліфікованих педагогів в умовах процесів державотворення та національного відродження. Їх розв'язанню, на нашу думку, сприяло б:

- створення уніфікованої, глибоко національної в своїй основі системи педагогічної освіти;
- використання досвіду прийому кандидатів на вчителів до вищих навчальних закладів I, II, III і IV рівня акредитації;
- удосконалення сучасних навчальних планів і програм закладів підготовки вчителів з урахуванням психологопедагогіч-

ної підготовки в них;

-- творче використання досвіду професійно-педагогічної практичної підготовки, що існувала в учительських семінаріях;

-- переосмислення і впровадження в практику роботи сучасних педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації окремих положень "Правил про проведення кваліфікаційних екзаменів" в тогочасних учительських семінаріях, педагогіях, педагогічних ліцеях, магістерських екзаменів в університеті, особливо з педагогіки і "Розпорядження про державний екзамен на отримання кваліфікації вчителя середніх шкіл від 9 листопада 1924р." та інших документів, що регламентували діяльність цих навчальних закладів;

-- ґрунтовне опрацювання тогочасних підручників з педагогічної методології, педагогіки, дидактики, дидактики і логіки, педагогічної психології з метою створення сучасної навчально-методичної літератури;

-- відродження засад державно-громадянського виховання майбутніх педагогів та вимог високоморальної поведінки.

Разом з тим наше дослідження не розв'язує всіх питань розвитку педагогічної освіти. З урахуванням складності й багатогранності проблеми ми визначили перспективні напрями її подальшого вивчення: особливості розвитку системи педагогічної освіти в західних областях України в радянський період з позицій історичної правди; розробка системи оцінювання та визначення рівня професійно-педагогічної підготовки вчителів в сучасних навчальних закладах і визначення шляхів оновлення їх змісту; наукова, педагогічна та громадська діяльність С.Балея, М.Галуцинського, М.Кордуби, С.Краснопери, І.Поляги, П.Сосенка, І.Филипчака, В.Щурата та ін.; вплив філософських парадигм на організацію та зміст освіти.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Ми -- за диференціацію // Радянська школа.-- 1989.-- №6. -- С.7-10.

✓ 2. Гімназія: кроки становлення // Радянська школа.-- 1990. -- №3.-- С.8-12.

3. Роль керівника педагогічного колективу в реалізації концепції гуманізації освіти // Українська культура. Зміст і методика викладання.- Київ, 1993.-- С.6-7.

4. Двохетапна курсова підготовка керівників шкіл // Актуальні проблеми післядипломної освіти педагогічних кадрів у період відродження національної школи.- Київ, 1993.-- С.55-56.-- У співавт.

5. Деякі питання морально-правового виховання учнівської молоді // Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Матер. міжнар.наук.-практ.конф. -- Київ, 1994.-- Ч. II.-- С.174-176.-- У співавт.

6. Створення науково-методичного інструментарію оцінки та самооцінки результатів праці педагогів професійної школи // Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Матер. міжнар.наук.-практ.конф. -- Київ, 1994.-- Ч. II.-- С.53-54.-- У співавт.

7. Будемо, відроджувачи // Рідна школа.-- 1994.-- №7.-- С.80.-- У співавт.

8. Деякі підходи до індивідуалізації підвищення кваліфікації педагогічних працівників // Науково-педагогічні проблеми професійної освіти: Науково-методичний збірник.-- Київ, 1994.-- С.256-258.

9. З історії становлення педагогічної освіти в Галичині // Культура і освіта: проблеми, пошуки, творчі знахідки: Матер. міжнар.наук.-практ.конф. -- Вінниця, 1995.-- С.75-76.

10. Діяльність К.Твардовського в системі фахової підготовки вчителів Галичини // Джерела філософії та психологічні, етичні, педагогічні, освітянські аспекти її проповідатики: Матеріали VIII-х міжнародних Твардовських читань.-- Львів, 1996.-- препринт №1, ОНМІО.-- С.11-13.

Барна М.М. Развитие педагогического образования в Восточной Галичине (1867-1939гг.)

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 -- профессиональная педагогика, Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1996.

Защищается рукопись, которая содержит исследование развития в Восточной Галичине педагогического образования как социально-педагогического явления в период Австро-Венгрии, ЗУНР и Польши (1867-1939гг.). Раскрываются предпосылки создания и основные этапы эволюции сети учебных заведений подготовки учителей, их дидактическая система; установлена связь между развитием педагогического образования и процессами государственного становления в разные исторические периоды; рассмотрены формы подготовки национальных украинских педагогических кадров.

Barna M.M. The Development of Pedagogical Education in Eastern Galichina (1867-1939 yu.).

The thesis for the competition of a scientific degree of a candidate of Pedagogy in speciality 13.00.04.-professional pedagogy, Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of Academy of Pedagogical Sciences, Kiev, 1996.

The thesis focuses on analysing the development of pedagogical education as a social and pedagogical phenomenon in Eastern Galichina in the periods of Austria-Hungarian monarchy, Western Ukrainian Peoples' Republic and Poland.

The preconditions of creation and basic periods of the evolution of teachers' training institutions and their didactic systems are described; the connection between the development of pedagogical education and the processes of state formation in different historical periods is stated; the forms of training Ukrainian national pedagogical specialists are under consideration.

Ключові слова: педагогічна освіта, державотворчі процеси, національні педагогічні кадри, препаранда, учительська семінарія, педагогія, педагогічний ліцей.

Барна

436597

Ав 35.147

Підписано до друку 30. 05. 96 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1.0. Тираж 100. Зам. 531.
Друк ПТУ № 58. 290008, Львів, вул. ів. Федорова, 9.